Jadran Kale
Muzej grada Šibenika i Sveučilište u Zadru
Šibenik, Zadar
jkale@public.carnet.hr

UDK 130.2(4-13)39.01:001.4
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. lipnja 2012.
Prihvaćeno: 15. lipnja 2012.

Etnologija sa zrnom soli

„Mediteranske studije" predstavljaju polje zanimanja socijalne antropologije. Kroz pola stoljeća tog akademskog koncepta u više navrata je problematizirano mimoilaženje istraživača kultura lokalnih zajednica na Sredozemlju sa samim sredozemnim istraživačima tradicijskih kultura. Usporedbom ovih dviju akademskih tradicija pokušalo se obrazložiti zašto se iz krila nacionalne etnologije nije uključilo u istraživanja koncepata široko proklamiranih mediteranističkih radova. Naznačene su istraživačke perspektive i mogući smjerovi približavanja.

Ključne riječi: mediteranističke studije, definiranje discipline

Etnologija ne istražuje društvo već kulturu, no uvijek postoji i doprinos kojim jedna humanistička (ili bilo kakva) znanost može osvijetliti svoje društvo. Takav se ne tiče onoga što je saznala, već kako je to doznala. Samorazumljivih istraživanja nema niti u načinima na koje se gledaju fizičke zadanosti predočene zemljovidima. Zbog ustaljenosti političkih hegemonija sjeverne polutke se pred Braudelovim preokretanjima zemljovidne perspektive na minijaturno sredozemlje Jadranskog mora nađemo u čudu. Fizički samorazumljivo nije ni centriranje Starog kontinenta, između svojeg Istoka i svojeg Zapada, slično kako to na drugom kraju svijeta rade potomci Središnjeg Carstva. Takve neupitnosti onda ne prate ni Središnje more, kakvo s njegovih sjevernih obala niti nije pojmljeno kao „more" već Mediteran, „središnje ozemlje" – Sredozemlje.[1] Možda nije ni neobično da se s ovakvim uvriježenim iskrivljenjima vida na najstarijim kulturnim terenima i sa samim njihovim kulturnim proučavanjima rasprela podulja dekonstrukcijska priča. Iz tih razloga na ovom mjestu mediteranskog temata „Etnoloških istraživanja" pokušavamo razlučiti praksu naše humanističke znanosti unutar društveno istraživanog Sredozemlja i vlastitog društva.

U mediteranističkim istraživanjima[2] etnologije sredozemnih zemalja ne postoje. Medite-

[1] Ovakva se problematizacija Sredozemlja kod mnogih autora mediteranističkih studija može prepoznati kroz izraz „cirkumsredozemnog područja" (ne misleći pri tome na prostor Alpa, Crnog Mora ili Sahare), što bi Sredozemlje bukvalno dalo razumjeti kao akvatorij ili područje otoka.

[2] U hrvatskom tekstu „mediteranistička" istraživanja (proučavanja cjeline Mediterana) nastojim razlikovati od „mediteranskih" istraživanja (činjenih u prostoru Mediterana). U vanmediteranskoj engleskoj akademskoj tradiciji gdje su ovakve studije nastale razlika u smislu ne postoji.

ranisti su posve zanemarivali predmete istraživanja nekarakteristične britanskoj i američkoj antropologiji, poput materijalne kulture, ishrane, magije i religije ili iscjeljivanja (Albera 2006: 119). Uvrštavanje etnologije u naslov Alberinog i Blokovog uvoda u zbornik radova mediteranističkog skupa iz 1997. ostavlja dojam tek nominalnog respekta. U novom autoritativnom pregledu preskakanje domaćih znanstvenih dosega se obrazlaže „manjkom njihovog komparativnog poduzimanja i istraživanjima koja su usredotočena isključivo na svoja vlastita nacionalna društva [sic!] bez uzimanja u obzir drugih zemalja" (Giordano 2012: 27). U mediteranistovoj ocjeni „Mediteranskog brevijara" se kaže kako je „Matvejevićev pristup dio istočnoeuropske etnološke preokupacije zemljovidima, lingvističkim pojavama i kulturnim tragovima" (Driessen 2001: 528). Ne radi se čak niti o nekompatibilnosti same kontinentalne škole etnologije iznjedrene iz njemačke akademske tradicije. Francuska je etnologija, pišu u uvodu najvažnijeg novijeg mediteranističkog zbornika Dionigi Albera i Anton Blok, „u izgradnji antropologije sredozemnog područja uglavnom ostala tuđa, promatrajući kontroverze koje su tresle 'mediteranističko more' kao unekoliko zbunjeni promatrač" (Albera i Blok 2001: 27). U pripremnom razdoblju artikuliranja mediteranističkih studija istraživači nisu bili isključivo sa zapadnih katedri, ali su na formativna okupljanja pozivani po afilijaciji s njihovim istraživačkim projektima. Za takav skup iz 1966. se danas rekapitulira kako se radilo o „malom radnom savjetovanju unutar surađujuće skupine, stoga teško može iznenaditi što su izostavljeni istraživači drugih vrsta (poput povjesničara ili domaćih etnografa)" (Silverman 2001: 52). Odnos je bio uzajaman. Kada je Sredozemlje bilo neposredno prisutno u kurikulima etnoloških studija, uključivo i u etnološkom studiju jedne sredozemne zemlje poput Hrvatske, obično se radilo o „etnologiji sredozemnih naroda". U sredozemnoj antropologiji istaknuta je interpretacijska razlika pridržana socijalno-antropologijskoj tradiciji, a ne metodologijska poveznica kakvu je mogla nositi odrednica sredozemne etnografije (Herzfeld 1984: 440).[3]

Kamo su istraživači nastajućih „mediteranističkih studija" odlazili bilo je manje vezano za domaće kulture a više za političke i disciplinarne okolnosti. Da li su u mediteranistički korpus ušle studije iz područja jedne Like, Adžarije, Galileje ili Algarvea, u stvari se nije ticalo sredozemnosti njihovih kultura. Iz takvih razloga se danas u mediteranističkim zbornicima najuspjelijih istraživanja s jadranskog kraka Sredozemlja može zateći tek Halpernova studija Orašca u Srbiji, koja je 1953. godine nakon jugoslavenskog udaljavanja od SSSR i naoružavanja američkim vojnim mlažnjacima postala primamljivija od lakše dohvatne obale i neposrednijeg zaleđa (Kayser 1986., v. i Silverman 2001: 45). Za antropologe kakvi su prije na svoje terene dolazili povezani s uredima kolonijalne uprave Sredozemlje je od sredine XX. st. postalo područjem prikladnijim od turbulentnih dekolonijalizirajućih zemalja, prije svih u Africi. Dolazak u sredozemna društva je bio olakšan istraživačkim iskustvima u pismenim i urbanim sredinama poput muslimanskih zajednica sjeverne Nigerije ili obraćanjima pažnje na kulturne promjene poput onih u gradskim rudarskim naseljima Južne Afrike. Čitav je kontinent je za antropologe bio posebno privlačan jer su tamo, sve do dolaska ekonomista i sociologa u drugoj polovici XX. st., uživali akademski monopol. Događalo se i to da su kolonijalni upravnici morali uvoditi novčane privrede, dok bi so

[3] U hrvatskoj verziji ovog članka pokazalo mi se korisnim poštovati razliku između „antropološkog", „etnološkog" i „antropologijskog", „etnologijskog" i sl. Prvo se tiče antropologa i etnologa, a potonje antropologije i etnologije.

cijalni antropolozi "svoja" plemena nastojali sačuvati kao muzejske izloške izolirane od moderne trgovine, promjena u vladanju i kršćanstva (Kuper 1973: 135 i 141).

U tom su smislu „mediteranističke studije" zakonito akademsko čedo britanske afrikanistike. Obredi prijelaza vlastite discipline nalagali su rad u nepristupačnim, zabačenim mjestima (Giordano 2012: 14, Albera 2006: 113) a forma istraživačkih rezultata je imala biti monografija izdvojene zajednice (Giordano 2012: 15). Ne može se reći da istraživači nisu bili svjesni dolaska u sredine obilježene pismenošću, gradovima, važnim ulogama države ili domaćim stručnjacima (Silverman 2001: 53), no interpretativni repertoar subdiscipline se nije zanimao za domaća teorijska pomagala a opisivane su se sredine doimale plemenskima. „Socijalni antropolozi su uvriježeno usredotočeni više na seoske zajednice nego na gradove i nacionalne kulturne tradicije", obrazložio je zakladnom financijeru polazište pripremanog znanstvenog skupa 1959. godine Julian Pitt-Rivers i time eliminirao kulturno-antropologijske pristupe kakvi su do tog vremena već davali plodova i iz gradova, kao i kontinentalne etnologijske akademske tradicije u čijim je dvorištima valjalo razapeti šatore (ibid., 45).[4] Ipak, „niti u razdoblju povjerenja u budućnost antropologije Sredozemlja ovaj istraživački program nikad nije uspio pokrenuti većinu čitavog antropologijskog posla činjenog na Sredozemlju" (Albera 2006: 112).[5]

Zbog ovih razloga etnologija Sredozemlja (ne „etnologija u Sredozemlju"), kao „lokalna etnologija relevantna za angloameričke, kao i francuske i druge antropologije Sredozemlja" (Čapo Žmegač 1999: 34 i 49) nije polučena niti je na osnovama mediteranističkih studija uopće bila moguća. Etnolog i socijalni antropolog su akademska djeca dva teorijska svijeta. Socijalni antropolog je, također i na korist državne uprave, nastojao razumjeti kako funkcionira društvo pa je i kroz društvena previranja prolazio zanimajući se za popravljanje društvenog organizma (Kuklick 1991: 124), dok su na takvom mjestu etnologovu pozornost mogli pobuditi eventualno tek kurioziteti posezanja za kakvom reliktnom simbolikom.[6] I sami su socijalni antropolozi za epistemiologijsku krizu mediteranističkih istraživanja optuživani kao kliconoše teorijskih boljki funkcionalnog strukturalizma neosvježenog za izazove gradskih i pismenih terena (Boissevain 1979: 82, Davis 1977: 2, Herzfeld 1984: 449-50), no Pitt-Rivers je oporo odgovorio kako su „upravo suprotno, svi bili svjesni da rade nešto što tradicionalisti u antropologiji ne odobravaju" (Pitt-Rivers 1979: 89).[7] „Razdvajanjem [od prijašnjih arheoloških i klasičarskih studija sredozemne prošlosti], socijalna antropologija je u Sredozemlju učinila važan korak prema istraživanjima složenih društava" (Lopašić 1994: 304, v. i Albera i Blok 2001: 26). Socijalna je antropologija sa svojim teorijskim brodovljem i aparaturom u Sredozemlje uplovila zanimajući se i za more kulture, ali su pred domaćim gojencima humanističkih afilijacija brodski dnevnici bili ispisani slabo razumljivim pismenima društvene znanosti.

---

4 Peristiany je načelno preferirao sudjelovanje domaćih istraživača (Albera 2006: 118).

5 Usp. nemediteranistički koncept sutivanskog istraživanja kod Bennet 1974. i 1995.

6 U Španjolskoj je pretpostavljeno kako je kulturno-antropološki interes za Sredozemljem u SAD bio potaknut potrebom da se upoznaju kulturna polazišta useljeničkih zajednica, o čemu piše Pina-Cabral 1989: 401.

7 Peristianijev mentor Evans-Pritchard nije odobravao njegov sredozemni izbor terena nakon istraživanja u istočnoj Africi, smatrajući kako ne bi smio raditi u području koje mu nije posve strano (Peristiany je bio ciparski Grk; Albera 2006: 127).

Navedeno priželjkivanje etnologijske relevantnosti, koje se inače nalazi u jedinom hrvatskom znanstvenom radu što među ključnim riječima sadrži izraz „mediteranske studije“,[8] pripada drugom zanimljivom momentu. Na istom ga je znanstvenom skupu, priređenom povodom pola stoljeća rada zagrebačkog Instituta za etnologiju i folkloristiku, već uočila Dunja Rihtman Auguštin – on je kontrastivni. U definiranjima i redefiniranjima društvenih poslanja dijele ga i znanstvenici i političari. Poučak je jednostavan: prema moru i prekomorskim perspektivama nominalno i programski se nije okretalo onda kada su se nudile konjukturne mogućnosti, već tada kad se simbolički htjelo podvući crtu i naglasiti stasavanje i okretanje novoga lista. Ilustracija Dunje Rihtman Auguštin se tiče proklamirane „jadranske orijentacije“ iz vremena Hrvatskog proljeća, a iz još novijeg razdoblja joj je lako dodati istovrsne deklaracije iz vremena uspostavljanja demokratski izabrane hrvatske vlasti 1990. godine.[9] Takav je osvježavajući jadranski diskurs povijesno kondicioniran talasofobičnim režimima, o čemu je na zagrebačkom skupu 1998. godine govorio Jonas Frykman – ideologije izgradnje nacionalnih država uvijek su na primorce gledale podozrivim pogledom, „kvalitetan kadar“ je licem bivao okrenut centru a leđima moru (Frykman 1999: 285). Koliko se u znanstvenome području moglo dobra pružiti jednim osvježenim istraživačkim programom, a koliko deklaracijom jubilarne teme (makar i iz opusa jadranski intenzivno angažiranog Instituta za etnologiju i folkloristiku) stvar je pragmatične procjene.[10]

Nastojanje legitimiranja domaće „etnologije Sredozemlja“, tj. primjera komparativistički potentnih domaćih ekspertiza, ne uspijeva zaploviti daleko no što se nasuče na sprudove paleomediteranizacije (Gavazzi 1978: 69, 73, 193, 204 i dr.). Za ogledni primjer može se uzeti tradicijsko graditeljstvo. Rustikalne tehnike poput nepravog svođenja u etnologijskom se repertoaru jednostavno ne daju istrgnuti iz pojmovnog zagrljaja prastarog Sredozemlja, što je znalo proizvoditi burleskne učinke.[11] „Mediteraniziranjem“ tradicija podrazumijevalo se istaknuti njihovu drevnost, bez slova komentara njihovih kvantitativnih

---

[8] Iz pretraživača internetskog portala znanstvenih časopisa Hrčak; hrcak.srce.hr, datum posljednjeg posjeta 1. lipnja 2012.

[9] Deklarativnu i neobvezujuću „Jadransku povelju“ su gradonačelnici Zagreba i Splita potpisali već 29. lipnja, a na dan pomoraca 10. rujna gradonačelnici deset hrvatskih primorskih gradova. U uvodnoj riječi 29. lipnja je prvi hrvatski ministar mora prof. dr. sc. Davorin Rudolf sažeto iznio program kakav se i dandanas može predstaviti kao niz jadranskih ambicija; objavljen 1. srpnja 1990. na naslovnici dnevnog lista „Slobodna Dalmacija“ pod naslovom „Vrijednosti Jadrana“.

[10] Impresivan rezultat istraživačkog projekta iz druge polovice 1970-tih godina, zbornik istraživačkih radova o Zlarinu u kratkom predgovoru osim par načelnih ocjena doista ne nudi kontekstualizaciju ovakve otočne monografije među drugim usporedivim pothvatima dotadašnje strukovne prakse (Rihtman Auguštin 1982.). Knjigu domorodne dokumentacije lokalnog inicijatora ovoga projekta mnogo kasnije je u nakladi Instituta za migracije i narodnosti priredio demograf Ivan Lajić (Dean 2004.).

[11] Takva bi se „paleomediteraniziranja“ mogla podijeliti na arhaizirajuću i mediteranizirajuću sastavnicu. Dokazi domaće drevnosti ove tehnike (arhivski, arheološki i strukturni) raščlanjeni su u Kale 1998. Diletantizaciji diskursa doprinose zaobilaženja etnografije s mistifikacijama poput “poljskog majura ilirskoga tipa” (Skrivaneli 1978: 28, za kompleks s konca XIX. st.) ili ozbiljni etnografski propusti izostavljanja opisa terenskih cjelina za čije se rustikalne dijelove olako ističu prethistorijski nastanci. Tako arhaiziranom gradivu se, usuprot poznatim rasprostranjenjima, rutinizirano priključuje sredozemni nazivnik. Usiljeno paleomediteraniziranje baštine nosi svoj dio odgovornosti za njeno tržišno izopačivanje, u slučaju ovakvoga graditeljstva koristeći formu kao ovjeru izvornosti tematskog parka s rasponom od trima-saune do insceniranih „dalmatinskih sela“ u kakvima se arhitektonske pojedinosti nižu *à la carte*.

i kvalitativnih bujanja ili formiranja koncem XIX. i početkom XX. st. Michael Herzfeld je mediteranističke studije optužio za egzotiziranu mitologizaciju, po predlošku Saidovog „Orijentalizma“ skovavši i zaseban etnocentrični „Mediteranizam“:

> „Ovakva dokazivanja su obilježena jednim oblikom doslovnosti – uključivom sugestijom kako je veza određenog simbola i njegovog referenta neprijeporna, nevarijantna, i stoga prikladna za međukulturna uopćavanja. (…) Drevno-moderne sličnosti su vitalne za retoriku nacionalističkih ideologija u kojima čine temelje za teritorijalne zahtjeve i gdje takvim ciljevima služi sama njihova otpornost na kritičku analizu. Za kontrast, u etnografskim su analizama takve sličnosti potencijalne zamke. Koban je nedostatak dokaza.“ (Herzfeld 1984: 448-9)

Istodobno s rastom paleomediteranizacijskog mnijenja i asocirane kulturne industrije (Škrbić Alempijević i Mesarić Žabčić 2010.) jadransko je lice Hrvatske bilo preobraženo društvenim programom i kulturnim praksama na kakve je etnologija gledala slijepim okom, ne približavajući se mediteranističkim interesima za društvene poluge kulturnih praksi niti pedlja.[12] Razdoblje mediteranističkog komešanja s konca 1970-tih i u 1980-tim godinama kasnije se znalo najjasnije prepoznavati u cezuri koja se dogodila upravo u Zagrebu, na skupu mediteranističkih istraživanja u sklopu 12. kongresa ICAES 1988. godine. Kongres je u Zagrebu priređen zaslugom Instituta za antropologiju i Hrvatskog antropološkog društva, koje je među svima od stotine raznih sesija kasnije objavilo upravo zbornik ovih izlaganja (Lopašić 1994.). U izlaganju, koje je naredne godine objavljeno u časopisu Current Anthropology (Pina-Cabral 1989.), portugalski se socijalni antropolog João de Pina-Cabral nadovezao na ranije polemike i postavio naizgled banalno pitanje: što sicilijansku oštariju razlikuje od irskog puba? Implikacije sistematično postavljenog pitanja kasnije su ga opravdale nazivati i „pogrebnikom anglofone sredozemne antropologije usredotočene oko zamisli časti“ (Albera 2006: 120). Iako je moderator skupa Aleksandar Lopašić[13] konstatirao kako izlaganje faktički nije donijelo još neviđene sastojke, smiješana juha je bila dovoljno snažna da se u njoj čitave „mediteranističke studije“ kuhaju sve do isteka narednog desetljeća kada su rehabilitirane maestralnom reinterpretacijom i rekapitulacijom obimnog sredozemnog gradiva iz pera dva povjesničara (Horden i Purcell 2000.).[14]

U povijesnom ambijentu Sredozemlja se doima kako su podstreka jedni drugima naizmjence davali povjesničari i antropolozi, najprije 1949. s Broudelom prije Pitt-Riversovog istraživanja među brđanima Andaluzije (Pitt-Rivers 1954.), a potom s Hordenovim i Purcellovim nadahnjivanjem istraživača čije su studije slijedile u novom tisućljeću. Novim su debelim sveskom antropolozi (i etnolozi ovisni o velikim teorijama antropologa) dobili priželjkivani pandan nekoliko stotina uvodnih stranica jedne povjesničarske knjige posve

[12] Moglo bi se reći kako je 1970-tih i 1980-tih godina najvitalniji narodni običaj jadranske Hrvatske bilo „nalivanje deke“, tj. betoniranje ploha u desetcima tisuća nereguliranih građevina uz obalu kakvo zbog obilježja materijala etapno nije mogao činiti pojedinac. U hrvatskoj etnologiji ne poznajem ni jedan jedini spomen dovođenja u vezu ovakvih radova i kolaborativnih obrazaca poput „mobe“, kao ni uopće ikakvu etnološku posvećenost toj samoj vrsti događaja.

[13] Diplomirani etnolog Sveučilišta u Zagrebu, potom kustos u Africi i profesor poslijediplomskih mediteranskih studija na Sveučilištu u Readingu.

[14] Koliko god pogubne mogle izgledati rasprave u vlastitom dvorištu, autori su od antropologije na svojem sredozemnom zadatku bili inspirirani jer je „antropologija disciplina u kojoj današnja rasprava integriteta ovog područja vjerojatno u svojoj naživljoj fazi“ (Horden i Purcell 2000: 515).

ćenih pitanjima prirodnog ambijenta i okoliša Sredozemlja (Boissevain 1979: 83) pisanih pod utjecajem teorijske škole humane ekologije i u čitavim opsežnim poglavljima zabavljenima isključivo antropologijskim gradivom (Driessen 2001.). Do izlaska ove rehabilitacije antropologijskog Sredozemlja, Pina-Cabralovo pitanje je uspjelo derogirati arhikoncept mediteranskih studija, sindrom časti i sramote, uz ranije prijepore uzdrmavši i poimanje jedinstvenog Sredozemlja, tako da se u 1990-tima o antropologijskom viđenju kulturne regije Sredozemlja, sindromu časti i sramote ili odnosu patrona i klijenta u kulturi klijentelizma u ažurnim teoretizacijama moglo čitati uglavnom pod znakovima navoda. Ova se previranja nisu ticala domaće znanstvene scene, jer niti sam taj mediteranistički arhikoncept nije bio bitan kako u etnologiji (Rihtman Auguštin 1999: 106, 1974: 310), tako ni u društvenim znanostima. Već smo istaknuli da se ovdje nije radilo tek o jednostavnom previdu – za crtanje takvog dijela disciplinarnog krajolika Sredozemlja etnolog jednostavno nije imao odgovarajući kist, a niti mu ga je bilo privlačno izraditi.

Plodonosniji okvir za domaću primjenu istom se ICAES-ovom zgodom dao razaznati kroz izlaganje dvije domaće sudionice. Okvir je bio arhivski, a izlagateljice su bile rijetke doktorirane etnologinje familijarne sa jadranskim spisohranama: Vesna Čulinović Konstantinović (Split, do isteka stoljeća jedini hrvatski doktor ove znanosti koji je radio van Zagreba) i Đurđica Petrović (Beograd, putem crnogorskih deftera postupno privučena k Državnom arhivu u Dubrovniku). U rekonstrukciji povijesnog trajanja materijalnih kontinuiteta, obrazaca ponašanja i obrednih praksi (poput naricanja), obje su bile sklone etnografiju povezivati s arhivskim podatcima i povijesno-umjetničkim spomenicima (Vesna Čulinović Konstantinović 1990., Petrović 1974.). Sredozemni ambijenti pismenosti, napose jarko u Dubrovniku, polučili su i drugi distinktivni moment etnologijske preobrazbe u relevantni mediteranistički doprinos: to je bila dugovječna dubrovačka književnost (Gulin Zrnić 1999.). Nije slučajno da su upravo ove dvije istraživačke sredine, splitska i dubrovačka, među povjesničarima aktivnima na lokalnim vrelima vremenom dala i onakve kakvi su se po interesu za mikrohistoriju i kulturu svakodnevice najviše približili antropologijskim teorijama i etnolozima (ponajprije Nevenka Bezić-Božanić u Splitu i niz povjesničara Zavoda za povijesne znanosti u Dubrovniku).

Kamo može krenuti etnologija s nogom u jednom mediteranističkom subdisciplinarnom moru na našem nacionalnom primjeru kanalizira hrvatski Pravilnik o utvrđivanju znanstvenih područja iz 1997. godine. Njime je zadano da u području humanističkih znanosti polje etnologije i antropologije čine grane antropologije, etnologije i folkloristike. Iako bi se po humanističkom kriteriju trebalo podrazumijevati kako se time propisuje bliži uzor filozofijski senzibilizirane antropologije iz francuske akademske tradicije humanističkih znanosti,[15] praksom je de facto respektiran teorijski dominantan američki uzor, čime se biološka, kulturna i lingvistička antropologija podrazumijevaju uključenima u antropologijsku granu etnologijskog i antropologijskog polja humanističkih znanosti. Isto se odnosi i na socijalnu antropologiju, čija se jedina katedra već tradicionalno nalazila na studiju sociologije Sveučilišta u Zagrebu. Pravilnik je nakon tri godine pretočen u sveučilišni život osnutkom zasebnog studija antropologije, uz već postojeći studij etnologije i kulturne antropologije. Isprva bez zasebnog osoblja, danas radi kao jedina samostojna katedra

[15] Od pedesetak francuskih sveučilišta naša struka se može studirati na njih otprilike pola. Od toga je polovica diploma nominalno „antropoloških“ (Rogers 2001.).

Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i pruža nastavu kulturne, socijalne, biološke i lingvističke antropologije te etnologije. Zanimljive promjene je od osnutka 2005. godine već stigao proživjeti i studij u Zadru, od kojeg se od prvih razrada inicijative očekivao prepoznatljivo sredozemni kurikul. Po naslovu predbolonjskog prijedloga programa iz 1999. godine je u pripremi bolonjske aplikacije 2003. godine osnovan „Odjel za etnologiju i socijalnokulturnu antropologiju", a 2004. je u finaliziranom prijedlogu nominiran kao „studij etnologije i antropologije". Kontinuirano odvijajuća rasprava o nazivu studija konstatirala je i mogućnosti kakve se otvaraju statusom službeno klasificirane antropologije, no radi mobilnosti i nacionalne ujednačenosti je 2007. godine odlučeno da se naziv promijeni u „studij etnologije i kulturne antropologije" – sukladno promjenama naziva najvećeg broja sveučilišnih odjela i u inozemstvu (Killiánova 2012: 116).

Dosadašnje razdoblje ravnanja spomenutim Pravilnikom nije potvrdilo interes za mediteranistički uključivu nacionalnu etnologiju. Makar nominalno, takva bi se mogla očekivati prakticiranom s respektom za pristupe socijalne antropologije bez kakvih se istraživanja „mediteranističkih studija" pravo i ne daju pratiti. Naravno, u akademskoj su perspektivi realno važniji istraživački interesi vodećeg znanstvenog kadra. U tom je smislu zanimljiv primjer moreške, podatnog primjera povijesno osjetljive etnologije sredozemnih područja (Lopašić 1996.). Relikti za kakve su hrvatski etnolozi zanimani zbog Korčule tumače se s teorijskih polazišta antropologije plesa, i to ne više kao navijačka Grenzlandvolkskunde „naših" među „njima" s utvrđivanjima povijesnih prvenstava već više kao teorijski svježe border studies (Baumann 2001.) u kakvima je, odmah za prvim brdom iza obale, svoju vrijednost pokazao projekt hrvatskih povjesničara „Triplex confinium".

Priča o tomu u kakvo će učeno jelo nacionalna etnologija umiješati svoje nativno zrno soli od mediteranističkih studija može povući određene koristi. Retrospektivno optuživanje socijalnih antropologa koji su pri stjecanju generacijskog profesionalnog samopouzdanja (Boissevain 1979: 82) omeđivali i uopćavali također i na korist svojih formalnih profiliranja i utvrđivanja regulacijskih ovlasti u struci napose je poučna u sagledavanju implikacija klasifikacijskih pothvata. Svakom poštovatelju i zanimatelju za sredozemne kulture gorak je okus u ustima ostavilo Appaduraijevo navođenje strukovne degeneracije „ključarskih koncepata" (gatekeeping concepts) među kojima je kao školski primjer, uz hinduističke kaste i konfucijanski kult predaka, bio i mediteranistički sindrom časti i sramote (Appadurai 1986., po: Albera 2006: 127). Klasificiranje i kanoniziranje radi kakvoga trnu zubi svojim akademskim potomcima u domaćoj povijesti etnologije ima primjer istovremen kretanju u kodificiranje jedinstvenog Sredozemlja – radi se o arealiziranju iz 1950-tih godina (Gavazzi 1978: 184-94).[16]

„To je opasan postupak: on stvara dojam kako je cilj antropološke analize uopćavanje kulturnih obilježja određenih područja, umjesto sintetiziranja rezultata daleko manje intenzivno lokaliziranih formi etnografije u globalno učinkovit portret čovječanstva. Time postaje jednim od više načina kakvima antropologija riskira pomaganje i podsticanje perpetuacija kulturnih stereotipa." (Herzfeld 1984:439)

[16] „Niti široka identifikacija kulturnog područja (određena vrsta poljodjelstva, izvjestan respekt za gradove, klimu, tip pluga i par pojava) niti arbitrarne čari izvođenja toga sa zrcalima ne mogu biti prikladni putovi određivanja što god bi Sredozemlje moglo biti" (Davis 1977: 12-13); v. i Silverman 2001: 48.

Utvrđivanje kulturnih područja u oba je slučaja – u slučaju nacionalne etnologije i mediteranističkih studija socijalne antropologije – bilo anakrono već u samom trenutku nastajanja. Valja podsjetiti da se u nacionalnoj etnologiji arealizacija i dalje drži valjanim paradigmatskim polazištem, združenim s arhivskim etnografiziranjem. Pri tomu ostaje nejasno koji bi etnografski horizont imao biti autoritativan. Primjerice, kojem bi arealu sa svojim starim primorskim crtama i današnjim stapanjima imale pripadati zajednice Hrvata doseljenih sa Kosova? Da li je to, onda, etnografija jedne društvene ili humanističke znanosti? Na Sredozemlju se takvim postupkom uspostavljala terenska kategoriziranost jedne Afrike, više se ravnajući sinkronijskim Nuerima nego dijakronijskim Sanusijima sa same sredozemne obale Kirenaike (Evans-Pritchard 1940., 1949.; v. Boissevain 1979: 83).[17] Stoga hranom današnjih kulturnih industrija za izgradnju kolektivnih identiteta i turističku potrošnju umjesto kulturnih praksi postaju kulturni stereotipi kakvi se grizu za vlastiti rep i sami sebi prave mjesta na policama suvenira, u karnevalskim povorkama ali i u društvenim ustanovama (Herzfeld 1984: 440 i 450, usp. i Bonifačić 1999: 276). Najvitalnije definirano Sredozemlje ono je iz turističkih prospekata, kakvo kanalizira proizvodnju kulturnih značenja vezanih za baštinu i identitet (Albera 2006: 117).

Stoga je u sredozemnim međuigrama etnologa i antropologa ključan historicitet, metodološko oplemenjivanje jednog izvorno humanističkog poduzimanja. Kao prestanak intelektualnog rasprostranjenja Sredozemlja mogao bi se shvatiti i etnolog neke sredozemne sredine kakav se skanjuje zalaziti u arhive. Iako od njega ne treba graditi socijalnog povjesničara (Boissevain 1979: 83), etnologijska povijest uključuje prostore ljudskih iskustava i kolektivnog pamćenja (Giordano 2012: 25). Antropologizacija historije XX. st. (misleći to više na način francuske antropologije, v. i Burke 2001: 101) takvoj vrsti ekspertize ide snažno u prilog. Lokalni istraživači su „mnogo jače integrirani s historijom, čak i arheologijom, no što su to prije bili stranci“ (Davis 1992.). Jedinstvenost područja ili jedinstvenost narativa (Peregrine i Purcell 2005: 374) pri tomu istraživanje ne demarkira, već kontekstualizira. U tim se širinama nalazi i etnologija antropologijskog Sredozemlja.

Literatura

Albera, Dionigi. 2006. „Anthropology of the Mediterranean: Between Crisis and Renewal“, *History and Anthropology* 17/2: 109-33.

Albera, Dionigi, i Anton Blok. 2001. „Introduction: The Mediterranean as a Field of Ethnological Study. A Retrospective“, u *L'anthropologie de la Méditerranée*, ur. D. Albera, A. Blok i Ch. Bromberger. Paris: Maisonneuve et Larose, str. 15-37.

[17] Mary Douglas se kasnije pred francuskim afrikanistima pitala kakvima bi danas poznavali Nuere da su bili u francuskom Sudanu, a Dogone da su bili u Egiptu. „To nam je teško zamisliti jer se Dogoni sada doimaju tako nepogrešivo francuski, tako urbani, tako artikulirani, s takvim filozofskim uvidima (...), Nueri se čine prikladnima tek za saznanja u jednostavnoj politici i srodstvu što zanima Britance“ (1999: 116-117).

Baumann, Roland. 2001. „Discussion“, u *Proceedings oft he 21st Symposium oft he ICTM Study Group on Ethnochoreology*, ur. E. I. Dunin i T. Zebec. Zagreb, IEF, str. 129-32.

Bennet, Brian Carey. 1974. *Sutivan: A Dalmatian Village in Social and Economic Transition*. San Francisco: R. and E. Research Associates.

Bennet, Brian Carey. 1995. „A community in transition as a sample/example (consequence?) of political and economic democratization process in Croatia“, *Collegium antropologicum* 19/1: 121-7.

Boissevain, Jeremy. 1979. „Towards a Social Anthropology of the Mediterranean“, *Current Anthropology* 20/1: 81-92.

Bonifačić, Vjera. 1999. „Ethnology, anthropology and cultural history of the Mediterranean: Inside and outside perspectives“, *Narodna umjetnost* 36/1: 269-82.

Braudel, Fernand. 1998. [1949.] *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II*. Zagreb: Antibarbarus.

Burke, Peter. 2001. „Passing Through Three Crises“, u *L'anthropologie de la Méditerranée*, ur. D. Albera, A. Blok i Ch. Bromberger. Paris: Maisonneuve et Larose, str. 99-101.

Čapo Žmegač, Jasna. 1999. „Etnologija, mediteranske studije i politička suzdržanost u Hrvatskoj“, *Narodna umjetnost* 36/1: 33-52.

Čulinović Konstantinović, Vesna. 1990. „Vrijednost arhivske građe za etnosociološka proučavanja“, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 11: 207-15.

Davis, John. 1977. *People of the Mediterranean: An Essay in Comparative Social Anthropology*. London, Henley i Boston: Routledge & Kegan Paul.

Davis, John. 1992. „Journal of Mediterranean Studies, vol. 1 (book review)“, *Man (N. S.)* 27/3: 674.

Dean, Duško. 2004. *O ljudima moga otoka*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.

Douglas, Mary. 1999. *Implicit Meanings: Selected Essays in Anthropology*. London: Taylor & Francis Routledge.

Driessen, Henk. 2001. „The Connecting Sea: History, Anthropology, and the Mediterranean“, *American Anthropologist* 103/1: 528-31.

Evans-Pritchard. 1940. *The Nuer*. Oxford: Clarendon.

Evans-Pritchard. 1949. *The Sanusi of Cyrenaica*. Oxford: Clarendon.

Frykman, Jonas. 1999. „Kulturalizacija mediteranskog prostora“, *Narodna umjetnost* 36/1: 283-7.

Gavazzi, Milovan. 1978. *Vrela i sudbine narodnih tradicija: Kroz prostore, vremena i ljude*. Zagreb: Liber.

Giordano, Christian. 2012. „The Anthropology of Mediterranean Societies“, u *A Companion to the Anthropology of Europe*, ur. U. Kockel, M. N. Craith i J. Frykman, str. 13-31.

Gulin Zrnić, Valentina. 1999. „Mediteran iz mediteranskoga kuta: renesanski Dubrovnik“, *Narodna umjetnost* 36/1: 135-56.

Herzfeld, Michael. 1984. „The horns oft he Mediterraneanist dilemma“, *American Ethnologist* 11/3: 439-54.

Horden, Peregrine, i Nicholas Purcell. 2000. *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History*. Oxford: Blackwell.

Horden, Peregrine, i Nicholas Purcell. 2005. „Four Years of Corruption: A Response to Critics“, u *Rethinking the Mediterranean*, ur. W. V. Harris. Oxford: Oxford University Press, str. 348-75.

Kale, Jadran. 1998. „Je li se u neolitu stanovalo u bunjama?“, u *Područje šibenske županije od pretpovijesti do srednjega vijeka*, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, str. 75-82.

Kayser, Bernard (ur.). 1986. *Les sociétés rurales de la Méditerranée*. Aix-en-Provence: Édisud.

Killiánová, Gabriela. 2012. „Mitteleuropean Ethnology in Transition“, u *A Companion to the Anthropology of Europe*, ur. U. Kockel, M. N. Craith i J. Frykman, str. 103-21.

Kuklick, Henrika. 1991. *The Savage Within: The Social History of British Anthropology, 1885-1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kuper, Adam. 1973. *Anthropologists and Anthropology: The British School 1922-1972*. London: Allen Lane.

Lopašić, Aleksandar (ur.). 1994. *Mediterranean Societies: Tradition and Change*. Zagreb: Hrvatsko antropološko društvo.

Lopašić, Aleksandar. 1996. „Moreška in the context of the Mediterranean and Oriental world“, *Studia ethnologica Croatica* 7/8: 229-34.

Petrović, Đurđica. 1974. „Značaj srednjovekovnih arhivskih vesti za etnološka proučavanja“, u: *Simpozijum o metodologiji etnoloških nauka*, ur. D. Nedeljković. Beograd: SAN, str. 171-9.

de Pina-Cabral, João. 1989. „The Mediterranean as a Category of Regional Comparison: A Critical View“, *Current Anthropology* 30/3: 399-406.

Pitt-Rivers, Julian. 1954. *People oft he Sierra*. Chicago: University of Chicago Press.

Pitt-Rivers, Julian. 1979. „CA Comment“, *Currnet Anthropology* 20/1: 89.

Rihtman Auguštin, Dunja. 1974. „Vrednote kao predmet etnološkog istraživanja“, u: *Simpozijum o metodologiji etnoloških nauka*, ur. D. Nedeljković. Beograd: SAN, str. 305-12.

Rihtman Auguštin, Dunja (ur.). 1982. *Povijest i tradicije otoka Zlarina*. Zagreb: Zavod za istraživanje folklora.

Rihtman Auguštin, Dunja. 1999. „Hrvatski prijepor: Sredozemlje – Dunav – Balkan“, *Narodna umjetnost* 36/1: 103-19.

Rogers, Susan Carol. 2001. “Anthropology in France”, Annual Review of Anthropology 30, str. 481-504.

Silverman, Sydel. 2001. „Defining the Anthropological Mediterranean: Before Aix 1966“, u *L'anthropologie de la Méditerranée*, ur. D. Albera, A. Blok i Ch. Bromberger. Paris: Maisonneuve et Larose, str. 43-57.

Skrivaneli, Pjer. 1978. „Prilog poznavanju trina na otoku Hvaru. Kompleks trina na položaju Rake kod Jelse“. *Zapisi o zavičaju* 5: 26-34.

Škrbić Alempijević, Nevena, i Rebeka Mesarić Žabčić. 2010. „Croatian Coastal Festivals and the Construction of the Mediterranean“, *Studia ethnologica Croatica* 22: 317-37.